

Astragalus australis (L.) Lam.

Traganek jasny

Rodzina: *Fabaceae* (*Papilionaceae*) – bobowate (motylkowate)

Status

W Polsce gatunek narażony na wyginięcie. W krajach ościennych: narażony na Słowacji.

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek eurosyberyjski. Występuje w subarktycznej strefie Azji oraz w górach Europy: na Uralu, w Karpatach, górach Bułgarii, środkowych Apeninach, Alpach i Pirenejach (Chater 1968).

Występowanie w Polsce

Rośnie w Tatrach Zachodnich i w Pieninach Właściwych. W Tatrach Zachodnich znany jest z dwudziestu kilku stanowisk w masywach Czerwonych Wierchów, Giewontu i Kominiarskiego Wierchu (Kotula 1889–1890; Sagorski, Schneider 1891; Pawłowski 1925c, 1956; Pawłowski, Stecki 1927; Szafer i in. 1927; Piękoś-Mirkowa 1982; Łobarzewska 1984; Piękoś-Mirkowa i in. 1996a; Kosiński 1999; Piękoś-Mirkowa, Wróbel 2008a). Większość stanowisk została potwierdzona, a niektóre z nich zostały znalezione w ostatnich 20 latach (np. Stoły w masywie Kominiarskiego Wierchu, Raptawicka Turnia, Raptawicki Wierch i Raptawicka Grań, Pisaniarski Żleb, Wysoka Turnia, Długi Giewont i Mały Giewont; Piękoś-Mirkowa, Wróbel 2008b). Najwyżej położone stanowisko odnotowano na Giewoncie, na wysokości 1890 m n.p.m. (Kotula 1889–1890), najniższe znajduje się w Wąwozie Kraków, na wysokości 1180 m (Piękoś-Mirkowa, Wróbel 2008b, wg mat. npbl. S. Wróbla z 2008 r.). Poza Tatrami obserwowany na aluwjach Czarnego Dunajca koło Roztok, około 890 m (Zwolińska 1958), później nieodnaleziony. W Pieninach rośnie w szczytowych partiach Trzech Koron (845–980 m n.p.m.), skąd znany jest od XIX w. (Ascherson 1865; Berdau 1890; Zubrzycki 1894) i później wielokrotnie potwierdzany (Nyárády 1910; Raciborski 1911b; Kulczyński 1928; Zarzycki 1976, 1981; Pawłowski 1977; Grodzińska 1982; Piękoś-Mirkowa, Wróbel 2008b). Był również podawany z Grabczychy (Berdau 1890) i Sokolicy (Zubrzycki 1894). Na tym ostatnim stanowisku, według Zarzyckiego (1981), mógł wyginać lub też był podany błędnie.

Siedliska i fitocenozy

Traganek jasny jest gatunkiem wysokogórskim, spotykanym zwykle w piętrze halnym i piętrze kosówki, a rzadko w reglu górnym. Rośnie w murawach naskalnych i w szczelinach skał wapiennych, a także na piar-

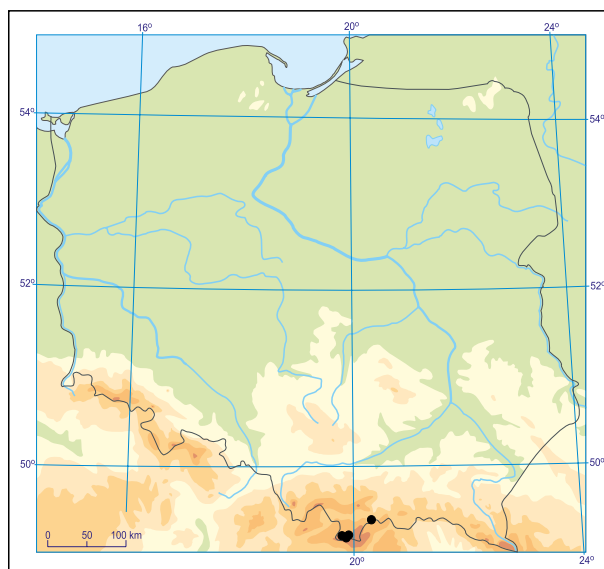
gach. Występuje najczęściej na płytkich kamienistych rędzinach inicjalnych, rzadziej właściwych, o odczynie słabo kwaśnym do zasadowego, wytworzonych z wapni, dolomitów oraz łupków marglistych (Piękoś-Mirkowa, Wróbel 2008b). Jest gatunkiem charakterystycznym muraw naskalnych z rzędu *Seslerietalia varia*. W niższych położeniach Tatr rośnie w murawach z zespołu *Carici sempervirentis-Festucetum tatrae*, a w wyższych wchodzi w skład zespołów *Festuco versicoloris-Seslerietum* oraz *Caricetum firmae* (Piękoś-Mirkowa, Wróbel 2008b). W Pieninach występuje w murawie naskalnej *Dendranthemo-Seslerietum*, a także na piargu, w zbiorowisku *Origano-Brachypodietum* (Kaźmierczakowa 2004b, c; Piękoś-Mirkowa, Wróbel 2008b).

Morfologia i biologia

Bylina o zdrewniałym korzeniu i licznych, podnoszących się łodygach, 10–30 cm wysokości. Liście nieparzystopierzaste, z 4–8 parami lancetowatych lub eliptycznych listków. Kwiatostany złożone z 6–15 kwiatów, których korona jest żółtawobiała z wyjątkiem szczytu łódeczki o barwie ciemnofioletowej. Kwitnie w czerwcu i lipcu. Rozmnaża się z nasion. Liczba chromosomów wynosi $2n=48$ (Pogan i in. 1982).

Charakterystyka populacji

W Tatrach, na poszczególnych stanowiskach rośnie zwykle od jednego do kilkunastu, a niekiedy do około 100 kwitnących i owocujących osobników. Największą populację, liczącą kilka tysięcy osobników, stwierdzono w Wąwozie Kraków (od 1180 m n.p.m.) aż po Wysoki Grzbiet (do wysokości 1700 m n.p.m.; Piękoś-Mirkowa, Wróbel 2008b, wg mat. npbl. S. Wróbla z 2008 r.). Traganek tworzy tutaj skupienia złożone z kilkudziesięciu do

Fot. 114. *Astragalus australis* na Czerwonych Wierchach w Tatrach (2010)

kilkuset kęp. Populacja pienińska liczy setki osobników, jednak zajmuje bardzo ograniczony obszar. Według Zarzyckiego (1981), mimo że liczne rośliny kwitną i owocują, populacja nie rozprzestrzenia się, a nawet wykazuje tendencję do zmniejszania. Późniejsze obserwacje, prowadzone w latach 2001–2010 potwierdzają brak tendencji do rozprzestrzeniania się gatunku; nie nastąpił jednak w tym okresie ani spadek liczby osobników, ani zmniejszanie się areалу zajmowanego przez populację.

Zagrożenie i wskazania ochronne

Gatunek, ze względu na występowanie na niektórych stanowiskach nielicznych lub pojedynczych osobników, może być zagrożony przez zbiór do kolekcji botanicznych. W zielnikach krakowskich znajdują się np. aż 22 arkusze tej rzadkiej rośliny, zbieranej w latach 1855–1971 na Trzech Koronach w Pieninach. Świadczy to o realnym zagrożeniu populacji zarówno ze strony botaników, jak i kolekcjonerów. Niezbędne jest wprowadzenie bezwzględnego zakazu zbierania rośliny na wszystkich stanowiskach oraz kontrola niektórych populacji. Zakaz pozyskiwania całych roślin w masywie Trzech

Koron został zapisany w projekcie „Planu Ochrony Pienińskiego Parku Narodowego”. W celu ograniczenia penetracji skał w obrębie stanowiska traganka, zmodernizowano w 2001 r. dojście do galerii widokowej na Trzech Koronach. Populacja pienińska objęta jest stałym monitoringiem. Nasiona z tej populacji przechowywane są w Banku Nasion w Ogrodzie Botanicznym PAN w Warszawie-Powsinie (Muranyi, Wróbel 2006). Tragane jasny znajduje się w uprawie w Górskim Ogrodzie Botanicznym Instytutu Ochrony Przyrody PAN w Zakopanem, w Ogrodzie Botanicznym PAN w Warszawie (Puchalski, Gawryś 2007) oraz w ogródku przy budynku dyrekcji Pienińskiego Parku Narodowego.

Halina Piękoś-Mirkowa i Iwona Wróbel

Summary

In Poland *Astragalus australis* occurs in the Pieniny Mountains and in the Western Tatras. In the Pieniny it now grows only at the peak of Trzy Korony Mt at elevations between 845 and 980 m a.s.l. Two other sites reported in the 19th century have not been confirmed. In the Tatras the species is known from more than 20 locations, situated mostly in the alpine and subalpine belts, and rarely in the upper montane belt. It grows in shallow calcareous soil (rendzinas on limestone), in calciphilous grassland communities of the order *Seslerietalia varia*. In the Tatra sites there are usually from one to several dozen individuals. The largest population consists of a few thousand plants. The Pieniny population includes hundreds of plants; though many of them flower and fructify the species does not show a tendency to expand. The species is threatened because of its rarity and low number of individual in the population.

